

CORONA VİRÜS SONRASI YENİ DÜNYADA TOPLUMSAL EMEĞİN MARJİNALLEŞMESİ, EVCİLLEŞMESİ VEYA KADIN(SI)LAŞMASI: EVİN KALABALIĞINDA VE KENDİ YALNIZLIĞINDA MODERN KADININ VE DÜZENİN DÖNÜŞMESİ-2

Ertan EĞRİBEL, Handan ÇELİKÇİ

II. BÖLÜM: CORANA SONRASI DÜNYAYA UYUM: EMEĞİN EVCİLLEŞTİRİLMESİ / KADINLAŞMASI

Özet: Corona virüs sonrasında işlerin yürütülmesi, yalnızlık ve şiddet bağlamında küresel otoritenin gündelik yaşam ve emek üzerinden evcilleştirilmesi konusu ele alınmıştır. Toplumsal emeğin marjinalleşmesi ve görünmez hale gelişi konusu üzerinde durulacak, ayrıca Corona virüs sonrası dönemde postmodern anlamda yeni erkek ve kadın stratejileri konusu incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Corona virüs, postmodernizm, emek, evcilleşme.

DOMESTICATION OR FEMINIZATION OF SOCIAL LABOUR AFTER CORONA VIRUS IN THE NEW WORLD: THE TRANSFORMATION OF MODERN WOMAN AND ORDER IN THE CROWD OF THE HOUSE AND IN ITS OWN LONELINESS-2

Ertan EĞRİBEL, Handan ÇELİKÇİ

PART-2: HARMONIZATION TO THE WORLD AFTER CORONA: THE DOMESTICATION / FEMINIZATION OF LABOUR

Abstract: Handling the works after the corona virus, domestication of the global authority over daily life and labour in the context of loneliness and violence have been discussed. The issue of marginalization and invisibility of social labour will be emphasized, also in the post-coronavirus period, the issue of new male and female strategies in the postmodern sense will be examined.

Keywords: Corona virus, postmodernism, labour, domestication.

CORONA VİRÜS SONRASI YENİ DÜNYADA TOPLUMSAL EMEĞİN MARJİNALLEŞMESİ, EVCİLLEŞMESİ VEYA KADIN(SI)LAŞMASI: EVİN KALABALIĞINDA VE KENDİ YALNIZLIĞINDA MODERN KADININ VE DÜZENİN DÖNÜŞMESİ-2

Ertan EĞRİBEL

II. BÖLÜM:

CORONA SONRASI DÜNYAYA UYUM: EMEĞİN EVCİLLEŞTİRİLMESİ / KADIN(SI)LAŞMASI

1- Küresel Otoritenin Gündelik Yaşam ve Emek Üzerinden Evcilleştirilmesi: Corona Virüs Sonrası İşler-Güçler, Yalnızlık ve Şiddet

Corona virüs sonrası salgının terörize ettiği koşullarda verili düzen, otoritesini mutlaklaştırırken aynı zamanda emeğin yeniden örgütlenmesiyle, üretici ve zihinsel emek üzerinden toplumsallığı da evcilleştirmiştir. Bu dönüşümü sadece Corona virüs salgınına bağlamak yanıltıcıdır. Gerçekte Corona virüs sonrası dünya,-iki yüz yıllık modern Batı dünya egemenlik düzenin bir sonucudur. Düzen kendi sınırına gelmiştir. Modern dünya düzeni daha başlangıçta geleneksel düzen ile çatışmaya girerken aynı zamanda kendi dünya görüşünü ve düzenini de toplum içi ve toplumlar arası çekişme ve çatışma içinde oluşturmaya çalıştı. Bu sancılı ve uzun bir süreçtir. Modern endüstri ilişkileri ve toplum yapısı evrensel düzeyde birlikte örgütlenirken çalışma ilişkilerini ilke ve kuralları, disiplini belirledi. Toplumsal yaşamda da belli etik ilkeleri, disiplini, değerleri ve otoritesini oluşturdu. Bunun kendiliğinden olmaması nedeniyle gereğinde kolluk kuvvetlerini, önyargıları ve toplumsal zor ve şiddeti, linç de içerdi. Modern üretim düzeninin sınır tanımaz yayılmacılığı iş dışı yaşamın bütün yönlerini, eğlenceden cinselliğe, eğitimden tüketime kadar kapsadı. Modern düzen evin mahremiyetine kadar kendi iktidarını taşıdı. Evlilikten, çocuk eğitimine, kuşaklar arası ilişkilerden gençliğe, tüketimden tatil anlayışına kadar gündelik ilişkilere nüfuz etti. Bunun bir sınırı vardır. Herkesi düzene ortak etmek, katmak mümkün olmamaktadır.

Modern kapitalizm insan-insan, insan-doğa, insan-toplum ilişkilerini, sosyal etkileşim çerçevesini meta üretiminin (alışveriş ilişkisinin) yıkıcılığı ve yeniden kuruculuğu temelinde yeniden örgütleyerek sonuçta en uç sınırlarına kadar götürdü. Amaç Batı-dışı toplumları da kapsayacak biçimde düzenin pekişmesini ve geniş kesimlerin “gönüllü” rızasını sağlamaktı. Modern gündelik yaşam içinde düzenden pay alamayan kesimler için, bireysel düzeyde ucuz tüketim, lüks, arzuların üretimi, ekonomik, cinsel, sosyal ödüller ve imkanlar, ikame (sanal dâhil) ürünlerle düzene rıza ve ortaklık takviye edildi. Modern düzen gündelik yaşamın en uç sınırlarına kadar hegemonyasını genişletti. Kişiler arasındaki en özel ilişkileri, cinselliği de kapsayarak, dönüştürdü. Giderek düzen değerleri son sınırına gelerek darlaştı. Bu durumda modern düzenin aşılması, yeni bir sığrama yapması gerekirken mevcut düzeni mutlaklaştırma çabası geçmişte öne çıkarılan bütün değerleri, ilke ve kuralları, disiplini geçersiz hale getirdi. Toplumsal gerçeğin belirsizleşmesi, değersizleşmesi postmodern ilişkilerin temel özelliği haline geldi. Böylece düzen, toplumsal düzeyde hiçbir kurala, değere, gerçeğe bağlı olmadan yeniden örgütlendi, modern ilişkiler ve toplumsallaşma bu yönüyle aşıldı. Artık modern üretim, eğitim, çalışma, aile, etik ilke ve kuralların, değerlerin, planlama ve gelecek anlayışının, bütünsel dünya görüşünün kutsanması, istikrarı yerine değersizleşme, belirsizlik, kendiliğindenlik, anlık ilişkiler, açık ve dolaylı zor ve şiddet toplumsal yaşamın genel geçer ilkeleri haline geldi. Corona sonrası ev içi duygusal emek ile maddi emek esnek koşullarda bütünleştirilerek toplumsal güçlerinin modern anlamda tarihsel kazanım olarak görülen etkinlik ve güçleri sınırlandırıldı. Toplumsal sınıfların, erkeklerin

ve kadınların örgütlü düşünce sistemi içinde üstünlük kazandığı kurumsal ve kültürel pratikler sınırlandı, izolasyon, sosyal mesafe, eve kapanma, yasak ve kısıtlamalar bunun bir görüntüsüdür. Farklı toplumsal güçler düzen veya corona tehdidi karşısında korunma ve savunma açısından pasif bir biçimde (ev merkezli ilişkiler içinde) eşitlenirken, kendi içlerinde sınıfsal, etnik, dini, yerel, cinse dayalı çeşitli kimlikler içinde, çıkar farklılıklarına dayalı olarak ayrışmalarını, parçalanmışlıklarını sürdürdüler.

Corona virüs sonrası dünyada düzen otoritesini mutlaklaştırırken aynı zamanda emeği marjinalleştirilmesi ve evcilleştirmesinin çeşitli görünümü özellikle kadının gündelik yaşamı içinde bir dizi zorunlu değişiklikler olarak gündeme geldi. Düzenin yeniden örgütlenmesi sırasında gerçekleşen bu dönüşümü gündelik yaşam içinde ortaya çıkan sürekli bir kriz durumu, izolasyon ve toplumsal şiddet olarak çeşitli görünümü üzerinden saptamak mümkündür. Ancak bununla da sınırlı olmadığını vurgulamak gerekir. Nitekim salgının terörize ettiği gündelik yaşam kısıtlamaları ortadan kalktıktan sonra daha kalabalık ortamlar, ilişkiler söz konusu olmasına rağmen çerçeve değişmemiştir. Sürekli kriz hali, belirsizlik, değersizleşme ve güvencesizlik gündelik yaşam ilişkilerinin koşulunu ve çerçevesini oluşturmaktadır. Öncelikle salgın dolayısıyla çalışma yaşamı başta olmak üzere gündelik yaşamın çeşitli örgütlenme düzeylerinde belirsizlik, güvencesizlik anlık esnek, kuralsız, ilkesiz ilişkiler zorunlu hale gelmiştir. Bunun bir başka görünümü eve sıkışan (düzen/ yönetim krizi değil) toplumsal yaşam krizinin kadınların üzerine yıkılmasıdır. Sınıfsal olarak daha elverişli durumda olan kadınlar da bunun dışında kalamamıştır. Ev içi toplumsal emeğin kadına yüklediği görevleri sınırlandırmak için ekonomik bağımsızlık yeterli olmamaktadır. Bu görevleri sonuçta bir başka (ücretli) kadın almaktadır. Ayrıca kadının ekonomik bağımsızlığını cinsel/ cinsiyet özgürleşmesinin -ilk- şartı olarak görmek de kadının toplumsallaşmasını ve etkinliğini bir başka daraltma biçimidir. Corona günlerinde ve sonrasında kadının ev dışı işinden ayrılmadan eve itilmesi sorunları daha karmaşık hale getirmektedir. İzolasyon, sosyal mesafe aslında yaşamın bütünü ve sokakla olduğu gibi ev içi özel toplumsallaşma biçimleriyle ilişkili bir izolasyona, uzaklığa dönüşmektedir. Eve sığdırılan yaşam içinde kadın çeşitli yaşam etkinliklerinden sınırlandığı gibi dayanışma ve direnç gösterme imkânı da sınırlandırılmaktadır. Sürekli kriz hali/koşulları dayanışma ve işbirliğini gerektirmesine rağmen sorunun bireyselleştirilmesi, özelleştirilmesi içe kapanmayı, sorunları içselleşmeyi getirmektedir. Ev içi yaşam kadın üzerinden özelleşmesine, bireyselleşmesine karşın salgın veya

sürekli kriz hali içinde mevcut koşullar genelleştirilerek kadının ev hali yine düzene destek olmanın ve yeniden üretmenin bir biçimine dönüşmekte, sorunlar ve yük kadının üzerinde kalmaktadır.

“Evde kal” günlerinde kadınların karşılıksız, gönüllü ve zorunlu ev içi yükü artmıştır. Çocukların okula gitmemesi ve eğitim faaliyetlerinin sanal ortamda yapılması, kadınların çocukların derslerini takip etmelerini sağlamaya çalışması ve çocukları buna motive etmesi kadınlar için yeni ve yorucu bir etkinlik olmuştur. Çocukların evde sıkılması ve onları eğlendirecek ev içi etkinlikler bulmak da kadına düşen sorumluluklar arasına girmiştir. Korona virüse karşı salgını önlemek amacıyla hijyen en önemli unsur haline gelmiştir. Bu yüzden ev ve evde çalışanlarının temizliğinin sağlanması çok önemlidir. Dışarı çıkanların virüsten dolayı kıyafetlerinin dezenfekte edilmesi, bedensel temizliğinin sağlanması hatta temizliğe karşı duyarlı olmalarının sağlanması da kadınların sorumluluğundadır. Hastalığa karşı vücut direncinin güçlü tutulması ve besinlerin hijyeninin sağlanması da kadının mesaisine dâhil olmaktadır. Dışarıda çalışırken bu süreçte *home-office* çalışan kadınlar, ev işlerini yapmakta, çocuğun uzaktan eğitimini gerçekleştirmesini sağlamakta, virüsle hayati önem taşıyan hijyen kurallarına uyulması gibi birçok faaliyeti kadınlar yapmaktadır. Devamlı evde olan hane halkının bitmeyen yemek ihtiyacı kadının mutfakta daimî mesai yapmasına neden olmaktadır. Ev içi çalışmaya destek alan kadınlar ise dışarıdan gelenlerin bulaş tehlikesinden dolayı bu yardımdan salgın sürecinde mahrum kalmıştır. Kadınlar “görünmeyen emek” sarf ederken buna karşı herhangi bir karşılık almamakta bu işler kadının anne, eş olmalarının doğal sonucu olarak kabul edilmektedir. Corona virüs sonrası dönüşümde kadınlar tarafından yapılan tüm bu işlerle, devlet ve sermaye büyük bir maddi yükümlülükten ve toplumsal sorumluluktan kurtulmuş oldu. Devlet, salgın sürecinde alması gereken hijyen, hasta bakımı, artan yoksulluk ve açlıkla mücadele için fon ayırmak gibi zaruri önlemleri fiili olarak kadınların karşılıksız, gönüllü-gönülsüz ev içi emeğine bıraktı. Bu bağlamda, korona salgınıyla yoksullaşma, şiddet, tehdit, zor en fazla kadınlar üzerinde hissedilecektir. Bu kapsamda yoğunluklu olarak güvencesiz, esnek saatli veya gündelik, parça başı işlerde çalışan, sabit geliri olmayan kadınların karantina sürecini hiçbir gelirden ve sigortadan yararlanmadan geçirmek zorunda kalacakları çok açıktır. Kadınların yoğunluklu olarak çalıştığı bir diğer sektör olan hizmet sektöründe de durum benzerdir.

Corona sonrası yeni düzende iktidarın otoritesi ve şiddeti yanında gündelik yaşam içinde de baskı ve şiddet çeşitli biçimlerde ortaya çıkmaktadır.

Sürekli kriz koşulları, yalnızlık ve izolasyonun kendisi gerçekte bir şiddet biçimidir. Salgın sürecinde kamusal alanın sınırlandırılmasıyla erkeklerin evde kalması kadınlar için sorunların artmasına veya yeni biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Evde çok vakit geçirmeye alışık olmayan veya bu durumu kabullenmeyen erkekler dönüşümden kaynaklanan belirsizlikler, kaotik koşullar karşısında öfkelerini evde kadınlardan çıkarmaktadır. Aynı zamanda kadına şiddet uygulayan erkeklerin evde daha çok kalması kadınlar için kaçacak, sığınacak özel alanlar olmasını engellemektedir. Kadınların erkeklerle aynı evde geçirdiği vaktin çoğalması düzenin işleyişinden kaynaklanan şiddetinin artışına zemin hazırlamaktadır. Corona virüs salgını sebebiyle alınan karantina önlemlerinin uygulanmaya başlamasından bu yana kadın cinayetlerinin hızla artması bunun net göstergesidir. Ayrıca virüs salgını gibi olağanüstü durumlarda kadınları sınırlı da olsa şiddetten koruyan hukuki, sosyal politika, polisiye çeşitli mekanizmaların işletilememesi kadınlar için tehlikenin büyüklüğünü daha da arttırmaktadır. Salgından korunmak için alınan karantina önlemleri kapsamında, kadınların birbirleriyle fiziki olarak görüşmesinin çokça sınırlandığı, kadınların çoğunun, tüm zamanını düzenin kendini en açık şekilde dayattığı aile kurumunda, yoğun bir karşılıksız emek süreciyle geçirmesinin yarattığı yalnızlık, yalıtılmışlık, şiddet duygusu belki kadın dayanışmasıyla kırılabilirdi. Toplumsal kriz durumlarında artan çok yönlü şiddete karşı önlem alınması ve bu gibi durumlar bahane edilerek iktidar tarafından hayata geçirilebilecek kadın aleyhinde uygulamaların önüne geçilmesi de kadın mücadelesinin yaptırım gücü ile sağlanması mümkünken salgın koşulları bu yönde birliktelikleri ve direnci de sınırlamaktadır.

Sürekli kriz koşullarında evde geçirilen zaman ve gündelik faaliyetler şiddetin kaynağına dönüşebilmektedir. Genel bir sağlık krizi olmadığı dönemlerde dahi bakım ve sağlık hizmetlerini yapanlar görünmez durumda olan ve bunu gönüllü üstlenen kadınlardır. Bu süreçte de doğal olarak corona virüs ve karantinadan kaynaklanan bakım işleri esas olarak kadınların üzerine yüklenmiştir. Kadınların olumsuz koşullarda ücretli veya gönüllü çalışmaları olmasaydı toplumsal yaşamın önemli ölçüde duracağını söylemek abartı olmaz. Salgın olmadığı dönemde bakım işi dışardan parayla tutulan biri tarafından veya sosyal hizmet elemanları ve kurumları tarafından yapıldığında da bu işleri çoğunlukla kadınlar üstlenmektedir. Özellikle göçmen veya sezonluk getirilen kadınlar ve çocuklar çok düşük ücretlerle çalışmaktadır. Toplumun yapılmazsa felce uğrayacağı ücretli ve ücretsiz bakım işlerini yapanların kadınlar olması bu işlere değer verildiği anlamına da gelme-

mektedir. Kadınların erkeklere oranla daha düşük ücretlerle çalıştırılmaları, akademik alanda bile kendilerini geliştirmiş olsalar da hak ettikleri maddi ve manevi karşılığı alamamaları bunun bir başka görünümüdür. Bunun yanında dış ortamda çalışma dışında evde çalışan kadınların da çalışmalarının iktisadi veya manevi karşılığı bulunmamaktadır. Karantina döneminde evde nasıl vakit geçirildiğine dair sosyal medyada yapılan paylaşımlarda eşine yardım eden erkekler, eşine saygı duyan örnek tipler olarak gösterilmektedir. Ev işleri kadın işi olarak görüldüğünden erkeğin eşine yardımcı olması lütuf olarak görülmektedir. Salgın döneminde yeni düzenleme ve uygulamaların aile üzerindeki etkileri üzerine yapılan araştırmalarda aile bireylerinin bir arada olmasının sonuçları verilenmiştir. Yapılan anketlerde ekonomik durum ile aile içi iletişim ve iyilik hali arasında ilişki kurulmuştur. Bu sonuç veya ele alış biçimi ne kadar dar bir yaklaşıma sahip olunduğunun bir göstergesidir. Kadınların yanında işsizlerin, öğrencilerin ve gençlerin de bu yönde rahatsız olan grupta olduğu görülmüştür. İletişim sorunu ve güven sorunu yaşayanların belirgin özelliği iş kaygısı, birikimi olmamak gibi ekonomik durumlar olarak öne çıkmaktadır. Salgında evde kalmak zorunda kalanların ekonomik güvencelerine göre kaygı durumlarında değişiklik yaşadıkları anlaşılmaktadır. Güven ve ekonomik durum arasında bu anlamda bir ilişki kurulmuştur. Ekonomik güvencesi olmayan kadınların şiddetten daha çok etkilendiği söylenmesine karşılık düzenin işleyişinin güvensizlik, güvencesizlik temeli üzerinden olduğu ve şiddetin esas kaynağının da bundan kaynaklandığı tartışma konusu olmamaktadır.

Corona sonrası sorunlarla ilgili yapılan gözlemler, saptamalar, çıkarılan sonuçlar yüzeyseldir. Verili düzeni doğrulamanın ötesine geçmemektedir. Salgın sürecinde kadın devletin herhangi bir desteğini almamış, güvencesiz işlerde çalışan kadınlar evlerinde normalden fazla çalışmış olmalarına rağmen karşılıksız emekleri somut verilere dönüşmemiştir. Bunun ötesinde kadın değerlerinin sadece ekonomi ile sınırlanması da sorunludur. Verili düzenin, otorite ve baskısının tartışılmasını ve aşılmasını engellemektedir. Evde kalma dönemlerinde sakin ve huzurlu bir ev hayatı mottoları çizilirken kadın koşturma içerisinde yalnız ve doğrudan otorite ve baskı ile karşı karşıya kalmıştır. Bunun sadece ekonomik ilişkiler içinde açıklanmasında sorun vardır. Ancak görünümü ve tartışılması ekonomi üzerindedir. İşsiz kalmamış erkeklerin işlerini ev ortamında yapmasının rahatlığını kadınlar sağlamaktadır. Çocukların evde ekrandan eğitimlerinin devamını sağlamaları da anneye düşmektedir. Kadın bunları anne olmanın gerektirdiği fedakârlıkla,

eş olmanın getirdiği sorumlulukla gönüllü olarak yapmaktadır. Kadın, kendi olarak yalnızdır ve kendini gerçekleştirme noktasında destekçisi yoktur. Salgınla ailelerde devamlı evde vakit geçiren kişi sayısı zorunlu olarak artmıştır. Yaşlılar, çocuklar, işi evden yapan eşler... Kadın eğer işini evden yapmak durumundaysa ev işi bittikten sonra veya herkes uyurken kendi işini yapmak durumundadır. Kadın evin işlerini bitirdikten, el ayak çekildikten sonra kendine vakit ayırmakta veya ev dışı işini yapmaya çalışmaktadır. Çoğu kadın uykusundan feragat ederek bunları yapmaktadır. Sosyo-ekonomik alanda eşitlik olduğu yanılsamasına aldanan modern kadın salgın sürecinde uygulanan düzenlemelerle geleneksel rollere hiç zorlanmadan döndüğünü yaşayarak tecrübe etmektedir.

Salgın nedeniyle yaşanan karantina ve sosyal mesafe tedbirleri gün yüzüne çıkmamış meselelerden bazılarının gündeme gelmesine vesile olmuştur. Ev içi karşılıksız emek de bunlardan birisi olarak önem arz etmektedir. Bu durum kadına toplumsal ve ekonomik alanda biçilen rolün ağırlaşarak devam ettiğini göstermektedir. Kadının evde yaptığı işlerin görülmesi ve değer olarak kayda geçirilmesi, bundan yararlanılması verili düzen içinde ekonomik kaygıların ötesine geçmemektedir. Corona salgını sırasında kadının sevgili, anne, eş olarak yaptığı eylemlerin sıradanlaşması düzenin işleyişine dayalı toplumsal değer yargılarıyla da ilişkilidir. Kadının ortak bir yaşam alanını paylaşması ve manevi sorumlulukları olması ve dolayısıyla karşılıklı ilişkilerde dayanışma, dostluk, birliktelik gereği ve yardımlaşma gerekliliği giderek kadının tek yönlü zorunlu ilişkilere mahkûm olmasına ve kadın emeğini değersizleştirmenin gerekçesine dönüşmektedir. Tersine bir tavır da yine düzen içinde bir etkinlik kazandırmamaktadır. Kadının yaptığı işlerin görünür olması ve kadının ev kadını, anne, eş, sevgili olması ve bunun itibar kazanması kadının emeğinin ekonomik olarak ücretlendirilmesinin ("parasını ver, rızayı al" tutumunun) ötesindedir. Kadına yönelik iktidarın otoritesi ve şiddetinin kaynağında da bu vardır. Öncelikle bu anlayışı aşmak gerekir. Bu, kadının toplumu, toplumsallaşmayı ortaya çıkaran ana unsurlardan biri olduğunun bilinciyle başlayacaktır. Toplumsal ve duygusal emek kavramının bu yönden tartışılması bu açıdan önem kazanmaktadır.

2- Toplumsal Emeğin Marjinalleşmesi ve Evcil/Görünmez Hale Gelişi

XIX. yüzyılda evrenselleştirilen Batı modern düzeni endüstri ilişkileri içinde çalışmayı ve emeği kutsallaştıran yeni bir yaşam tarzı (şehir toplumu) önermiştir. Burjuvazi yaşamın özel zevklerini dışlayan, eğlence ve hazzı

horlayan çalışma etiğini kendine göre biçimleyerek gündelik yaşamın bütün yönlerini kapsamıştır. Batı sosyalizmi de kapitalist düzenin yarattığı sorunları yine endüstri ilişkilerinin verdiği imkânlara dayanarak aşmak isterken endüstri ilişkilerinin verdiği imkânlardan faydalanarak emeğe ve işçi sınıfına dayalı bir düzen önermiştir. Kapitalist düzenin baskıcı ve yıkıcı çalışma koşullarından uzaklaşılması, insan emeğinin özgürleşmesi, insanın kendine/emeğine yabancılaşmasının sona ermesi sosyalizmin nihai amacı olmuştur. Kapitalist çalışma koşulları ve meta üretimi emekçiler başta olmak üzere insanın bilincinin aşınmasına, otorite ve denetimin kurumsallaşmasına yol açtığı için işçi sınıfının kendisi için bir sınıf haline gelmesi, bilinçlenmesi ve bu bilinci temsil eden örgütler/araçlar aracılığı ile iktidara gelmesi temel mücadele biçimi olmuştur. Zorunlu çalışma saatlerinin azalması, ücretlerin artırılması için yapılan mücadele “boş zamanların” artması ile burjuvazinin egemenliği dışında özerk bir alan yaratmak, işçi sınıfı bilincinin yaratıcılığı ve donanımının artmasıyla alternatif yeni yaşam tarzı ve düzenin genişlemesi içindir.

Modernleşme endüstri ilişkileri içinde Batı için çalışma anlamı taşımıştır. Amaç Batı dünya egemenliğin korunarak dünya ölçüsünde genişletilmesidir. Evrenselleştirmeden kastedilen de budur. Batı kendi çözümünü ve sorunlarını evrenselleştirmiştir. Verili düzenin işleyişi ve sınırları buna göre biçimlenecektir. Batı-dışı toplumların, çeşitli sınıfların ve kadının kurtuluşu, sömürünün sona ermesi (kapitalist veya Batı sosyalizmi) açısından bu çözüme bağlanmıştır. Bu evrenselleşme gerçekleştiğinde endüstrinin/teknolojinin insana özgürlüğü bahşeden (bir tür tanrısal) imkânlarıyla zorunlu çalışma saatlerinin azalacağı, koşullarının iyileşeceği, kapitalist toplumsal hiyerarşi, bölüşüm ve organizasyonunun dönüşeceği, arta kalan geniş zamanda bireyin fiziksel ve zihinsel potansiyelini, yaratıcılığını bütün yönleriyle geliştireceğine, insanların toplumsal duyarlılıklarının artacağına, kadın ve erkek arasındaki ilişkilerinin iktidar ilişkilerinden bağımsız, zorunluluk ve bağlayıcılık dışında özgürlükçü ilişkilere dönüşeceği, sevgi, hoşgörü, gönüllü fedakârlık, gibi değerlerin toplumsal yaşama egemen olacağına güven duyuluyordu. Modern bilim de bunun bir aracıydı, bu nedenle güven ve saygı duyulmuştur. Sosyalizm de kendini bir bilim olarak tanıtmıştır. Makinelerin götürdüğü yaratıcı toplumsal değerleri yine makinelerin yarattığı boş zaman sağlayacaktı. Mesele iktidar (burjuva devlet) sorunuydu, gelişmiş, donanımlı Batı işçi sınıfı iktidara el koyduğunda insanlığın önündeki engeller, zorunluluklar zaman içinde aşılacaktı. Endüstri ilişkilerinin bütün yıkıcılığına karşılık endüstriye

ve Batı işçi sınıfına duyulan güven ile Batı-dışı toplumlar üzerindeki egemenlikten, sömürüden nasıl vazgeçileceği konusu kolaylıkla ihmal edilebiliyordu. Bu nedenle sosyalizm yerine (devleti engel gören) burjuva liberal (bireysel) özgür girişim ideolojisi konulduğunda da aslında temelde değişen bir şey yoktu.

XX. yüzyılda sosyalizm bir ideoloji/dünya görüşü olmaktan çıkıp uygulamaya konduğunda Batı-dışı toplumlar açısından egemenlik ilişkilerinde değişikliği olmadı. II. Dünya Savaşı'nda da sosyalist Sovyetler Birliği ile kapitalist ABD'nin önderliğini yaptığı Batı ülkeleri mevcut dünya egemenliğini tartışan Alman faşizmine karşı birlikte savaştılar. Savaş sonrasında da genişleyen sosyalist blok ile kapitalist blok iki kutuplu dünya egemenliği çerçevesinde dünyanın yönetimini birlikte üstlendiler. Giderek aralarındaki öncülük çekişmesinin verimli olmadığı anlaşılınca birbirine yaklaşarak, sosyalizmden kolaylıkla vazgeçildi. Batı içi toplum çekişmeleri yanında toplumları arasındaki milliyetçilik çekişmeleri de ortadan kalktı. En azından Batı dünya egemenliği için bir tehdit olmaktan çıktı. Esas çekişme ve ayırımın Doğu ve Batı arasındaki egemenlik çekişmesi olduğu görüldü. Körfez Savaşı ve 11 Eylül küresel darbesiyle bu karşıtlık, çekişme mutlak hale getirildi. Sonuçta Batı'ya üstünlük, zenginlik ve güç sağlayan esas ilişkinin endüstri değil Batı dünya egemenliği (Batı-dışı toplumların sömürüsü) olduğu açıkça benimsendi. Kapitalizm kendinden önceki sistemlerden farklı olarak, "sermayenin sonsuz birikimi"ni iktisadi faaliyetlerin temel amacı haline getirmiştir, ancak iktisadın gözden düşmesiyle kapitalizm öncesi talan, doğrudan el koyma, gasp, savaş, kriz, zor ve şiddet biçimlerinin yeniden gündeme gelmesi birliktedir. Emek artık düzenin işleyişini veya zenginliği belirten kriter olmaktan çıktı. Sermayenin sürekli yoğunlaşarak yatırıma/üretim/tüketime dönüşmesi temel ilkesi önemsizleşti. Daha karmaşık, yıkıcı silahlar yapımına, denetim ve gözetim yollarına, gerekli verileri toplamak, saptamak için her alanda otoriter, uzmanca yöntemlere, verili ilişkiler içinde geçerli yönetim ölçekleri oluşturmaya indirgendir. Bilgisayar diline çevrilebilir ölçülebilir, hesaplanabilir çeşitli algoritmalara, kriter ve onaylara yöneldi. Küreselleşme bu açıdan eski endüstri kollarının önemsizleştiği, koşullar üstü tartışmasız Batı dünya egemenliğinin ve üstünlüğünün yeni ifadesi oldu. Neoliberalizm dünya görüşü olarak bütün dünyada yaygınlaştı. Devlet temelli iktisadi toplumsal refah ve kalkınma anlayışından vazgeçildi, özelleştirmelerin önü açıldı. Aynı dönemde modern çalışma düzeni (iktisat merkezli düzen) ve bunun dayandığı "iktisadi akıl" eleştirilirken, son sınırına gelen Batı dünya egemenliği ve oto-

riterliği bütün yönleriyle ortaya çıktı. Modern-sonrası Batı dünya düzeninin yeni örgütlenmesi içinde geçmişin deneyimlerinden, verdiği imkânlarından da faydalandı, modernleşmenin aşılması/aşınması Batı'nın dünya içindeki konumundan ve rolünden vazgeçmesi değil tam tersine üstünlük ve gücünü mutlaklaştırmasıdır. Bu nedenle tarihin sonundan, sosyalizmin sonuna kadar bir dizi yeni görüşler öne çıkarıldı. Yeniden sosyalizm tartışmalarında da bir kesim küreselleşmenin sosyalizme geçiş için imkânlardan söz ederken, küreselleşme karşıtı kesim ise en azından üretim, iktidar temelli sınıf bilinci ve mücadelesinden vazgeçti. Günümüzde modernliğin sınırlarına gelinmesi ve büyük bunalım öngörülerini doğru çıkmasına karşılık sistem çökmemiştir. Modern iktisadi kural ve yöntemlerden vazgeçerek dünya düzeni yeniden örgütlenmiştir. 1950-60'ların modern düzen analizleri ve Batı merkezli iktisadi dayanakları Batı-dışı toplumların tehditleri veya sosyalizm tehlikesine karşı öne çıkarılmıştır. 1980-90 sonrası bu tehdit ortadan kaldığında iktisat merkezli evrensel açıklamalar da önemini yitirecektir. Günümüzde Batı düzeninin işleyişine karşı esas tehdit dünya nüfusundaki büyük artış ve bu artışa uygun bir biçimde evrensel ve modern ilerleme anlayışını sürdürmenin her düzeyde mümkün görülmemesinden kaynaklanmaktadır. Emek arzı emek talebinden fazladır. Kapitalizmin krizlerden kaçmak için öngördüğü emekten tasarruf sağlayan üretim tekniklerine yönelik eğilimi yaygınlık kazanmıştır. Emek-yoğun üretim etkisiz belirli alanlarda sıkışmış kalmış, ücretler yükselirken de azalırken de karlar azalmıştır. Emek sahiplerinin tüketim gücü aşınmış, ama isteği artmış, bunun daha ileriye götürülmesi dünya çapında çevre, açlık, yoksulluk gibi devasa yeni felaketlere neden olacağıyla ilgili öngörüler yapılmaya başlanmıştır. Modern anlamda üretime atfedilen belirleyicilik ve merkezilikten vazgeçilmesi, evrensel toplumsal ve tarihi gelişme anlayışının, bütünsel dünya görüşlerinden uzaklaşılması ile toplumsal ve kültürel farklılıkların, karşıt kimliklerin küresel otoriterlik içinde (Batı üstünlüğü temelinde) birlikte savunulması birlikte ortaya çıkmıştır. Burjuvazi koşullar değiştiğinde sistemin altında kalmak yerine uygarlık mirasının tahribine dayalı olarak ilişkilerin yeniden örgütlenmesiyle küresel bir çıkış yolu bulmuştur. Verili düzen başkalaşmış, dengesizlik/esneklik/belirsizlik içinde yeniden örgütlenmiş ama temel egemenlik ilişkilerinde, toplumların konumlarında bir değişiklik olmamıştır. Yeni koşulların olumsuz etkileri, hammadde ve enerji fiyatlarındaki düşüş ve modern iktisadi ölçütlerin, değerlerden vazgeçmenin sorunları daha çok Batı-dışı ülkelerde toplumsalın tahribi ve kimlik çatışmaları olarak kendini gösterecektir.

Kapitalist sistem daha başlangıçta gönüllü olarak iş saatlerini azaltmamıştır, ancak iş saatleri azaldığında ortaya çıkan boş zaman içinde de kendi düzenini ve dünya görüşünü yaygınlaştırabilmiştir. Başlangıçta Doğu sömürsünden işçi sınıfına pay vererek toplum içindeki çekişme ve çatışmaların yıkıcılığını azaltırken, aynı zamanda bireysel düzeyde de belli kurallara uymak şartıyla, açık sınıf niteliğiyle, toplum içinde toplumsal konumların ve rollerin değişebileceğini göstermiştir. Bunun yanında endüstriyel üretimde makinelerin giderek merkezi bir rol üstlenmesiyle, emek yoğun işlerin ve çalışma sürelerinin azaltılması mümkün olmuştur. Arta kalan boş zamanlarda sosyalizmin umduğunun tam tersine teknolojideki gelişimden yararlanarak seri üretime dayalı kitle endüstrisi ürünlerini ve kitle iletişim araçlarının aktardığı, yaygınlaştırdığı çeşitli sanat, eğlence, hazza ve arzuya dayalı çeşitli bilinç biçimlerini ortaya çıkardı. Gündelik yaşam ve boş zaman eğlence- den eğitime, sanattan yeme içmeye, sağlıktan cinselliğe kapitalist sistem için yeniden üretim ve denetim için temel alan haline geldi. Böylece hem geniş kitlelerin etkilenmesi, rıza üretimi mümkün olurken, yeniden üretim ve sistemin sürekliliği için tüketim ve hizmet işleri öne çıktı. Yeni dönemde toplumu üretim yerine tüketimle tanımlanması (tüketim toplumu) boşuna değildir. Bu geniş pazarda gündelik yaşam metaları simgesel yönleriyle de yeni, çeşitlenmiş, parçalanmış, tekilleşmiş, atomize edilmiş kimlik belirtisi olarak alış-ve-rişin nesnesi oldu. Kapitalist sistem böylece sadece iktidar/yönetim düzeyinde değil gündelik yaşamın en özel yanları da dâhil çeşitli biçimleri içinde nüfuzunu artırdı, son sınırına kadar geldi. Askeri, siyasi, ticari işlerde olduğu gibi gündelik yaşam ve bilinç endüstrisi alanında giderek uzmanca/mühen-

dislik uygulamaları, tasarım ve teknoloji geliştirilme, sevk, idare ve yönetim işleri öne çıktı. Modern düzenin son sınırına gelmesi, Batı-dışı toplumları da kapsamaya yeni bir örgütlenmeyi gerekli kılarken, modern düzenin eleştirisi ile emeğin marjinalleşmesi ve evcilleştirmesi için gerekli alt yapı bütün yönleriyle oluşturuldu. Corona virüs günlerinde eğitim, ticaret, bankacılık, finans işlerinde, eğlencede, çalışma yaşamında ortaya çıkan düzenlemelerin hiçbiri yeni değildir. Çeşitli hizmet sektörlerinde çalışmanın bilgisayar diline veya teknolojisine çevrilebilir hale gelmesi ve yaygınlaşmasıyla Corona virüs salgını sırasında herkes evinde otururken düzen/sistem tıkr tıkr işledi.

Kapitalizmin üretim ve tüketime dayalı iktisadi yorumunun yönetim ve geniş kitleler tarafından, mutlaka kabul edilmesi gereken koşul ve zorunluluklar olmaktan çıkması zenginliğe başka yollarla el koyma, denetim ve yönetimde yeni mekanizmalarının ortaya çıkmasıyla mümkün olmuştur. 1960'lı yıllardan sonra dünya Birleşmiş Milletler örgütlenmesinin ve etkinliği içinde küresel düzeyde sorunlara yönelik makro düzeyde siyasi, ticari, teknolojik, sosyolojik düzeyde dönüşümlerden iletişim araçlarından, ulaşma ve bilgi teknolojilerine kadar büyük bir değişim süreci yaşanmış ve iki merkezli Batı egemenlik düzeninin yarattığı engeller nedeniyle Sovyetler Birliği'nin tasfiyesiyle 1990 sonrası küresel çapta tek bir düzene geçilmiştir. Bu değişimin yansımaları işgücü, istihdam ve emek piyasalarında da görülmektedir. Bu değişimler modern sonrası veya endüstri ötesi yeni dönüşüm olarak da adlandırılmaktadır. Artık üretim merkezli ilişkiler yerine küresel düzeyde ticaret ve bilgi ve enformasyon teknolojilerinin öne çıkmasından söz edilmekteydi. Corona virüs günleri sistemin hem bütün yönleriyle uygulanmaya konması hem de aksaklıklarını görme ve yeniden düzenleme imkânı verdi. Salgın tehdidiyle tepeden inme otoriter bir biçimde dönüştürülen ilişkiler, yeni düzenlemeler salgın sonrasında da uygulanmaya devam etti. Bu gerçekte krize dayalı yönetimin düzenin ve uygulamaların düzenin normal veya marjinal haline geldiğini gösterir. Sistemin yeniden örgütlenmesi toplum içinde veya toplumlararası ilişkilerde, sorun ve konumlarda temelde bir değişiklik yaratmazken, yönetim düzeyinde daha otoriter, daha baskıcı bir yapıyı ortaya çıkarmıştır. Verili dünya düzeni ve otorite toplum-üstü, koşullar-üstü, tarih-dışı bir özellik kazanırken toplumun kendi ilişkileri içinde düzene ulaşması, düzene ortak olması ve etkilemesi mümkün olmamaktadır. Mevcut düzen, iktidar ve otorite bu anlamda görünmez, etkilenmez hale gelirken üretici ve zihinsel emeği marjinalleştirmekte veya evcilleştirmektedir. Marj-dışı sorunlarda da karşılıksız kadın emeğini ikame ederek varlığını sür-

dürmektedir. Bu anlamda düzenin evcilleşmesi, marjinalleşmesi ile modern dönemde de süregelen kadın emeğinin değersizleşmesi, güvencesizleştirilmesi arasında zorunlu bir ilişki ortaya çıkmıştır. Bu zorunluluğa karşın düzen kendi işleyişini kadın emeğinden bağımsız olarak yürüttüğü için kadınlar -yeni bir toplumsal güç ve etkinlik kazanmadan- yeni düzenin sorunlarını bütün yönleriyle gündelik yaşamları içinde hissetmektedirler. Sürekli krizler aracılığı ile geniş toplum kesimleri “mülksüzleşirken” aynı zamanda “üretim ve tüketim” ilişkileri de daralmaktadır. Hayatın eve sığdırılması üretilen her değeri önemsizleştirerek ve el konularak sağlanmaktadır, emeğin evcilleşmesi, marjinalleşmesi veya kadın(sı)laşması bunun bir ifadesidir.

Mevcut dünya düzeni bünyesinde iktidarın otoritesini tartışılmaz kılan ve düzenin işleyişi için zorunlu olan kriz, istikrarsızlık, bunalım, huzursuzluk, ayrımcılık virüsleri taşımaktadır. Düzen sürekli krizler, dengesizlik içinde kendisini yeniden örgütlemekte / üretmekte ve toplumsal koşullardan kopmaktadır. Bu durum siyasetten hukuka, ahlaktan dine, iktisattan gündelik yaşama kadar bütün üst yapı kurumlarını ve değerlerini etkileyecektir. Kuralsızlık, değersizleşme, esnekleşme, belirsizlik, içe kapanma, bencilleşme, itişme, kendiliğindenlik, darlaşma (barbarlık hali) bu nedenle yeni dönemin temel özellikleridir. Sürekli kriz / dengesizlik hali geniş halk kesimlerini iktisadi, siyasi, hukuki, duygusal yoksullaştırmanın veya “mülksüzleştirme”nin aracına dönüşmüştür. Bütün iktisadi rakamların aksine, insanların gündelik yaşam alanları daralmış, yoksullaşmış, insanlar gündelik asgari yaşam koşullarıyla (evin veya köyün yüceltilmesi) baş başa kalmıştır. Corona virüs salgını bunu doğallandırdı. Corona virüs sonrası modern düzen örgütlenmesine karşıt, gözlemlebilen ve tasvir edilebilen adeta deneysel, kendini tanımlamaktan, kavramsallaştırmaktan kaçınan, gelişmelere göre yeniden biçimlenmesi beklenen yeni bir örgütlenme çok yönlü uygulanmaya konmuştur. Bu örgütlenme modern örgütlenmenin eleştirisi üzerine olmuş olsa bile karşıtlık modern örgütlenmenin uygulanabilirliği yitirmesi nedeniyledir, ama dönüşüm modernini reddetmez, süreği olduğu için post-modernidir. Sözcüseli modern sistematik, standart, çalışma zamanı, işyerinde kontrol, belli bir zaman dilimine sıkıştırılan iş performansı, işten vazgeçmeden araya başka teknolojik araçlar koyarak esnetildi. Diğer bir deyişle işçinin de gücü olan zaman ve mekân baskısından -aynı zamanda kamusal zamanı ve mekânı azaltarak veya belirsizleştirerek- kurtuldu. Değişime rağmen iktidarını / otoritesini korudu. Modern çalışma örgütleri yerine sanal örgütlenme, şebeke örgütler, proje örgütler, mekânız çalışma, çok yetenekli roller, birden fazla mesleki deneyim, esnek çalışma gibi özellikler

ikame edildi. Gündelik kaba el emeğine dayanan işler dışında eğitimden ticarete kadar çok çeşitli alanlarda uzmanca, biçimsel bu yeni örgütlenme yaygınlaştırıldı. Mal ve eşya üretimine dayalı somut sanayi üretim önemsizleşirken hizmete dayalı üretim işleri öne çıktı. Bütün bu değişimin sürekliliği iktidarın insani koşullardan da kopacak biçimde yeni ihtiyaçlar yaratma, meta üretimi ve değiş-tokuşa indirgenmiş sermayenin sonsuz birikimine dayalıdır. Uzmanlaşma, tasarlama, ölçme, sayısal veriler bu açıdan bir anlam ifade etmektedir. Maddi ve duygusal emeğin marjinalleşmesi ve görünmez hale gelişi modern düzenin en uç sınırlarına geldiğini göstermektedir. Bu açıdan modern düzenin yıkılması, geçersiz hale gelişi, yeniden kurulması gerekmiştir.

Maddi ve duygusal emeğin marjinalleşmesi, görünmez hale gelişi (eve sığdırılması) mülksüzleştirilmenin, yoksullaşmanın bir aşaması ve görüntüsüdür. Sınır bütün insanlığın yoksullaşması, mülksüzleşmesi ve küresel düzeyde teknokrat bir yönetimin mutlak hale gelmesidir. Devasa "birikim fazlası" da iktidarın sürdürülmesi, mutlaklaşması için sürekli krizlerle, ekonomik yıkımlarla eritilmekte, değersizleştirilmektedir. Birikim fazlasının yatırıma dönüşmesi başta nüfus fazlası ve toplumlar arası güç dengesi olmak üzere yeni sorunlara yol açmaktadır. Bunun bir örneği Amerika'nın Çin'deki yatırımlarıdır. Sürekli krizler, dengesiz güç yapısı sermaye birikiminin eritilmesi, küresel iktidarı mutlaklaştırmanın ve rakipsiz kalmanın (otoriterliğin) temel dayanağıdır. Bu nedenle düzenin kendisi istikrarsız, kaotik bir özellik göstermektedir. Sistem sürekli krizlerle, yoksullaşma ve mülksüzleşmeye dayalı olarak kendini yenilemektedir. Üretim ve tüketim de bu açıdan önemli olmaktan çıkmıştır. İktisada veya üretime yönelik açıklamaların 1980-90'lı yıllarda gözden düşmesi rastlantı değildir. Bu aynı zamanda -kapitalizmin çökmesi için ekonomik krizlerden, yoksulluk ve mülksüzleşmeden medet uman- Batı sosyalizminin de sonunu işaret etmektedir. Aynı dönemde toplumsal sınıflar da düzene bir tehdit olmaktan çıkmıştır. Sadece kapitalizm açısından değil Batı sosyalizmi açısından da emek eksenli toplumsal değişme anlayışından söz eden kalmamış gibidir. 1990'lı yıllarda verili düzenin işleyişinde çelişkisizlikten, tarihin sonundan bu anlamda söz edilmiştir. Düzen artık hegemonyasını toplumsallaşmanın, toplumun en küçük birimi olarak görülen aile/ev eksenli ilişkilere sığdırmaya çalışmaktadır. Toplumlar arası ayrımlar, düşmanlıklar ev eksenli içe kapanmanın daha geniş birimler/ölkeler içinde tekrarlanmasıdır. Ev eksenli yeni ilişkiler de son durak değildir, ailenin/evin (bir başka düzeyde toplumun evi olarak da tanımlanan ülkelerinin, tapınaklarının (ulusların, dinlerin) tasfiyesi yoksullaşmanın, mülk-

süzleştirmenin, nüfusu sınırlandırmanın ve denetimin son aşamasıdır. Verili düzen iktidarını mutlaklaştırırken insanlığın geleceğini ve mirasını tahrip etmekten, küresel-barbarlığa dönüşmekten çekinmemektedir.

Toplumsal düzeyde üretim, paylaşım, bölüşüm ilişkileri açısından emeğin marjinalleşmesi ve evcilleştirilmesinin ilk görüntüsü içe kapanma, ilişkilerde darlaşma, kuralsızlık, sıradanlaşma ve değersizleşme ve bunlarla ilişkili olarak kendiliğindenlik, belirsizlik ve güvencesizleşmedir. Bedensel ve zihinsel/entelektüel emek üretimi ve sürecini belirleyen özellikler korku ve kaygıya dayalı yeni toplumsallaşmanın da özellikleridir. Uzun süreli sözleşmelerin, düzenli, sabit çalışma saatlerinin ortadan kalkması, örgütsel muhalif temsil gücünden yoksunluk, düzensiz ücret yanında, işsizlik maaşı, ücretli izin gibi haklardan yoksunluk, çalışma zamanı üzerinde kontrolsüzlük, aşırı uzmanlaşma veya birden fazla uzmanlık, iş yapabilme yetenek ve kapasitesi gibi özelliklerdir. Bu koşulları paylaşan erkeklerde giderek aynı konuma gelirken geleneksel veya modern (ataerkil) erkeklik tutum ve değerlerini savunamaz hale gelmektedir. Geleneksel ve modern erkeklik rollerinin askerlikten otoriteye toplumsal düzeyde çeşitli görünümleri değersiz hale gelirken her birey için hem ortak hem de özgün çeşitli tutumlar ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle son dönemde modern-sonrası “yeni erkeklik” tartışmaları gündemindedir. Bu konuda Emine Sevim “Toplumsal Cinsiyet Bilinçli/Pro-Feminist Erkeklerin Kadınlarla İlişkilendirme Biçimlerinin Eleştirisi” (2019) adlı yüksek lisans tezinde bizi aydınlattı, konuya ilham verici önemli katkılarda bulundu. Corona virüs sonrası yeni dünya post-modern düzenlemelerin uygulanmaya konmasıdır. Bütünsel dünya görüşlerinin ortadan kalkması geçmiş, bugün ve gelecek arasında bağlantıyı ortadan kaldırırken üstün görülen geleneksel ve modern toplumsal güçler, erkeklik değerleri de önemsizleşti. Adeta post-feminist yeni erkeklik modelleri ve yaşam tarzı ortaya çıktı. Modern toplumsal ilişkilerin ve gücün entelektüellerde/seçkinlerde ve kurumların uzmanca işleyiş bürokrasinde merkezileşmesi, iktidar ve otoritenin (düzenin) toplumdan, koşullardan kopması modern ve geleneksel erkeklik değerlerin sorgulanmasına, eleştirilmesine neden oldu. İktidarın gücünün kullanılması ve paylaşılmasının (otorite ve şiddet de dahil) erkeklere verdiği baskınlık, üstünlük artık değersizleşmiştir. İnsan ve akıl merkezli (bu elbette Batı insanı ve aklydı) baskıcı pozitivist tekel parçalanırken, bu özgürleşmeye değil tam tersine düzenin işleyişi insanın, duyguların, tarihin, toplumsal gerçeğin dışarda bırakıldığı, (zaman-sız, mekânız, kültürsüz) bilgisayara diline çevrilebilir teknolojik baskı ve

belirlenimciliğe dönüştürüldü. Modernliğin baskısından, standartlaştırma eğiliminden kurtulan kadınlar, göçmenler, dini, etnik, cinse dayalı çeşitli alt-üst kimlikler birbiriyle itişme içinde görünür hale gelirken verili düzen üzerinde etkisizleştiler.

Postmodernizm tarihi, toplumu, sınıfları gündelik yaşam içinde en son bireyin sınırına kadar parçaladı ve kendi yüzeysel bağlamına indirgedi. “Burada ve şimdi” sadece yüzeyde kalmaktır ve temelde bir derinlik, öz aramak da anlamsızdır. Var olan her şey kendi görüntüsü veya imajıyla sınırlıdır. Zihinsel düzeyde değişen yorumlar gerçeği kavrayamaz, gerçek bu anlamda belirsizdir veya kurgudur. Bu durum sorunları anlamayı, sorunlar üzerinde etkili olma, bilinci, örgütlü mücadele, müdahale etme çabasının horlanmasına neden olmuştur. Geçerli ilke “ne olsa gider”dir. Birbirini iten, çelişen, çatışan her türlü gerçeği birbirlerine düzensiz biçimde eklemek, kurgulamak mümkündür. Artık modernizmin horladığı, önemsizleştirdiği her kimlik düzensiz ve yüzeysel bir biçimde gündelik yaşam içinde kadın ve ev merkezli olarak birbiriyle ilişkilendirilmektedir. Burada geleceksiz, umutsuz karamsar, distopik bir dünyayı tanımladığımızın farkındayız. Ama bunun sorumlusu biz değiliz! Toplum bilimlerinin, sosyolojinin veya sosyalizmin görevi öncelikle düzenin işleyiş koşullarını tanımlamak, sorunları uyumlu veya muhalif düzeyde bilinç/bilinç düzeyinde kavrayarak, tanımladığı sorunlardan yola çıkarak düzeni yeniden dönüştürmektir. İktidarı tanımadan, yenemezsiniz. Biz kendimizi verili düzene ait görmüyoruz, dışında konumlanıyoruz ama bu toplumun hâlihazırdaki durumunu, sorun ve açmazları ifade etmemizi ve aynı anda karşı olmamızı engellemiyor.

3- Corona Virüs Sonrasında Postmodern Yeni Erkek ve Kadın Stratejileri

Yeni dönemde modern Batı düzeninin evrenselleştirdiği kurallar, değerler, zaman ve mekân disiplini ortadan kalkınca ve yerine yenisini koymak da mümkün olmadığına insan gerçekliği ve nerede olduğunu da (konumu ve rolünü) saptayamaz hale gelmiştir. Modern sonrası yeni dönemde tarih kendi kurucu kahramanlarını/öznelarini yitirirken aynı zamanda modern toplumsal sınıfların, çeşitli kimliklerin, kurumların rolleri de belirsizleşmiş, ağırlık taşıyamaz olmuştur. Yeni dönemde düzen kadının dezavantajlı konumunu genelleştirirken diğer toplumsal güçleri, aydınları, seçkinleri, uzmanları, erkek otoritesi ve gücünü sınırlandırarak kadınların marjinal konumu ve kimliği paylaşmaya itmektedir. Toplumsal emek marjinalleşirken, görünmez/evcil hale gelirken aynı zamanda -değişimi belirtmek ve vurgulamak için abartılı bir deyimle- “kadın(sı)laşmakta”, belki daha doğru bir deyişle etkisiz, görünmez/değersiz “kadın emeği”ne dönüşmektedir. Bu durum toplumsal düzeyde erkekler açısından gündelik yaşamda kadınlarla ortaklık kurmasını kolaylaştırırken, toplumsal düzeyde yeni bir çözüm/düzen arayışı yerine bireysel düzeyde kendi çıkarına düzene uyumlu çözüme arayışlarına dayalı bir stratejiye dönüşmektedir. Aynı durum bireysel düzeyde kadın çözümü ve kimliği için de söz konusudur. Dünya görüşüne dayalı dünyayı dönüştürmeye dayalı stratejiler yerine bireysel düzeyde stratejilerin ortaya çıkması verili koşulları daha karmaşık, daha kuralsız, ilkesiz hale getirmektedir. Bunun bir diğer yönü de insanlık tarihinin uygarlık birikimi ve mirasını tahrip eder, değerlendiremez hale getirişidir.

Modern toplumsal sınıflar, toplumsal kesimler Doğu-Batı çatışması içinde Batı üstünlüğü temelinde tartışmalı da olsa tarihi toplumsal ilerleme/değişme anlayışı içinde olaylar üzerinde etkili olmuştur. Verili düzenin rutinleri içinde gündelik yaşamı ve geleceği planlayabilmek, karşı çıkmak mümkün olmuştur. Bu aynı zamanda belli bir dünya görüşü çerçevesinde sorunları aşma, çelişen ve çatışan çıkarılara bağlı olarak toplumsal örgütlenmenin de rehberine, çoğu zaman yetersiz reçetesine dönüşmüştür. Bu yetersizliği tartışmak, aşmak yerine dünya görüşünden bütünüyle vazgeçilmesi yeni bir durum ortaya çıkarmıştır. Günümüzde hızlı dönüşümün sonucunda oluşan yeni ilişkiler ve örgütlenmeler etki etme ve temsil gücünü yitirmiştir. Tekinsiz koşullarda toplumsal güçler etkisini yitirirken, aynı zamanda güvensiz, örgütsüz yeni ilişkilerin savunucularına dönüşmüşlerdir. Günümüzde artık düzene katılma ve düzeni dönüştürme eğilimin ortadan kalması, geçmişten

ve gelecekte kopmanın getirdiği parçalanmışlık ve içe kapanıklık, umursamazlık, yaşamı bütünlüğü içinde planlayamamanın getirdiği belirsizlik, tekinsiz ilişkiler gündelik yaşamın rutinlerine dönüşmüştür. Post-modern dünya düzeninde bütünsel dünya görüşlerimizi önemsizleştirirken şimdiki, anlık olanı mutlaklaştıran teslimiyetçi kendiliğindenliği yaygınlaştırmıştır. Siyasetten çalışma yaşamına, aileden eğitime, aşktan, gönüllü bağlılık ve dayanışmaya kadar her düzeyde bir temsil sorunu vardır. Her türlü değer ve duygu dumura uğramıştır. Toplumsal sorunlar üzerinde etkinlik ve çözüm çabası ortadan kalkarken verili düzen mutlaklaşmıştır. Bu nedenle toplumsal sorunlar çözümü olmayan, tarihi bir olaya ve bütünsel bir görüşe dayanmayan, kişisel dramalara, toplumsal travmalara dönüşmüştür. Mevcut düzen içinde sapmalar, düzensizlikler, çözümsüzlük sürekli krizlere dayalı yeni düzenin yeni normalidir. Tekinsiz dünyada sürekli kriz hali anlık, kendiliğinden teslimiyet içinde kabullenilen bir “bönlük/duyarsızlık” içinde yaşanmaktadır. 1990 sonrası ortaya çıkan yeni kuşak yeni dünya düzeni koşulları içinde yetiştiği gibi aynı zamanda Corona virüs sonrası iletişim teknolojilerine dayalı yeni emek biçimine ve yeni düzenlemelere (esnek çalışma, güvencesizlik belirsizlik vb.) dayalı hizmet sektörlerinde çalışmaktadır. Corona virüs sonrasında insanların büyük bir kabullenme ile çalışmadan eğitime kadar bir dizi yeni düzenlemeleri ve uygulamaları kolayca benimsemesi, kendini “eve kapanmaları”, düzenin terörize ettiği gündelik yaşamın militan (uyumlu) savunucuları hale gelmeleri başka türlü açıklanamaz.

Corona sonrasında “yaşamın eve sığdırılması” emeğin marjinalleşmesi ve görünmez hale gelişinin bir görüntüsüdür. Verili düzen iktidarını mutlaklaştırmak için devasa sermaye birikimini de sürekli krizlerle eritmekten, yoksullaşma ve mülksüzleşmenin genelleşmesinden kaçınmamaktadır. Yaşamın eve sığdırılmasının temel slogan hale gelişi bir rastlantı değildir. Böylece modern anlamda büyüme, gelişmeden, bütünleşmeden vazgeçilmiş, refah payından yoksun esnek “doğal ücret” ve “çalışma zamanı” uygulamasına geçilmiştir. Milyarlarca insana iş, eğitim, çalışma imkânları sunma gereğinden ve düzene ortak etme çabasından vazgeçilmiştir. Düzen artık “açık düzen/sınıf” olma özelliğini yitirmiştir. Evde “doğal ücret”in kapitalist anlamda “piyasa ücreti”nden en önemli farkı, emek sahibinin kendisi ve yakınları için yeme, içme, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek ve yaşamını asgari ölçülerde sürdürmesine izin verecek kadar sınırlı olmasıdır. Bu durum aslında modern veya geleneksel anlamda evin veya (anne, baba, çocuklar vb.) ailenin varlığını, birlikteliğini tartışmalı hale getirmektedir. Ev, aile adeta zorunlu ekono-

mik bir geçim ve üretim birimi (sığınma yeri) olmaktadır. Asgari geçim ve varlık şartları birlikte toplumsallaşmaya ve dayanışmaya açık, farklı, özgür ilişkiler, biçimler bulmayı ve kurmayı engellediği gibi çocuk sahibi olmayı da (“çocuk istihdamı” gibi) gereksiz kılmaktadır. Kapitalizmin ekonomik-politik bir sistem olarak özgünlüğü, kendini vazgeçilmez ve devamlı kılan özelliği “insani” olan her şeye yabancılaşması, insanın “hayvani doğası”na, vahşi “içgüdülerine” sahip olmaya hitap ediyor olmasıdır. İnsani duygulardan, toplumsallıktan vazgeçerek kaygı ve korku içinde sürüleşerek, yalnızlaşarak, “güvencesiz” ama “özgür” olacaksınız! Toplumsal emeğin marjinalleşmesinin bir nedeni budur. Bu belirsizlik, değersizleşme, anlık kurulan ilişkiler bir anlamda kadının ve erkeğin özgürleşmesi açısından bir imkân gibi görünse de gerçekte toplumsal ve duygusal emeğe dayalı ilişkileri sınırlamanın, işbirliği ve dayanışmadan vazgeçmenin kolaycılığı ve sorumsuzluğuna dönüşmektedir. Bu içe kapalılık, bencillik, gerçeğin belirsizliği, değersizleşmesi, emeğin marjinalleşmesi, geleceğin öngörülmemesinden kaynaklanmaktadır, Kapitalizmin sürekliliği, dinamizmi, değişen koşullara uyarlanma yeteneği, esnekliği, belirsizliği anti-toplumsal özelliğinin çeşitli görünümleridir. Toplumsal güçler ve aktörler değerini, önemini yitirmektedir. Anlık ve şimdilik kurulan ilişkiler sadece asgari yaşamı sürdürme bencilliği içinde kalmakta, insani özellikler göstermek gereği ve nezaketi bile gerekmemektedir. Bu anlamda geleneksel ve modern erkek-kadın ilişkileri, tahakküm biçimleri sarsılmış, anlamını yitirmiştir. Bu daha ileri, daha gelişkin bir biçime/ düzene geçmek anlamında değildir. Kadın-erkek ilişkilerinde yeni bir devrimci aşama, sıçrama gerçekleşmediği için, burjuva anlamda kadın-erkek ilişkileri ve özgürleşme sonuna kadar götürülerek, yeni bir aşama olmadığından çürüme, kokuşma doğallaşacaktır. Yeni erkek ve kadın stratejileri verili düzene bağlı çürüme ve kokuşmanın bir uzantısı durumundadır.

Hiç kimseyi suçlamak, hor görmek veya doğrulamak amacıyla değiliz. Geleneksel veya modern erkeklik anlayışı gibi modern-sonrası erkeklik anlayışı da belli koşullar içinde gelişme, serpilme imkânı bulmaktadır. Post-modern dünya görüşü -antici olarak- “öze” karşı çıkarken, bütünsel dünya görüşlerine, tarihe karşı çıkarken gerçekte toplumsuz-toplumsallaşmanın, bilinmezliğin (gerçeğin belirsizleşmesinin, parçalanmasının) savunucusu durumundadır. İnsanın “özü” sonuçta insan-doğa, insan-insan, insan-toplum, toplum-toplum ilişkilerinin tümüdür. İnsanın birliği ve geleceğine dayalı birlik ve dayanışmanın kaynağında tüm toplumsal ilişkilerinin bütünlüğü bulunmaktadır. Bu bütünlüğü, sürekliliği sağlayan temel çelişki ve çatışma-

lar, farklılaşmalar, tarihte ilerleme, değişimin, uygarlık tarihinin temelidir. Modernleşme kendinden önceki (geleneksel) dönemi olduğu gibi kendisinden sonraki dönemi de (modern sonrası) tanımlamaktadır. Modern sonrası dönem yeni bir aşama, sıçrama değil, modernliğin sınırına gelinmesidir, bu anlamda bütün değerler savunulmaz hale gelirken, verili düzeni/iktidarı da mutlaklaştırmaktadır. Bütünsel dünya görüşlerinden (tarihten) vazgeçmekten kastedilen, verili düzenin toplumun, temel farklılaşmaların, çelişki ve çatışmaların, koşulların üstüne bağımsız işleyişidir.

Modernleşme Batı dünya egemenliğinin evrenselleştirilmesi, Batı-dışı toplumların da bu düzene katılmasıdır. Modernleşme statik bir toplum ve düzen örgütlenmesi değildir. Doğu-Batı ilişkilerindeki çelişki ve çatışmalar, Batı yayılmacılığı yanında endüstri ilişkilerinde teknolojik düzeyde gelişmeler de zaman içinde toplum yapısında, toplum ilişkilerinde değişime neden olmuştur. Bu değişimi anlamlandırma, değişim ve sorunlar üzerinde bilinçlenme çabası yeni tartışmaların, arayışların da temelidir. Günümüz modern sonrası yeni ilişkilerin örgütlenmesinde II. Dünya Savaşı sonrası yaşanan modern düzene ve dünya görüşlerine karşı (sosyalizm, kapitalizm, faşizm) karşı hayal kırıklıkları önemlidir, dünya görüşlerine ve yeni bir geleceğe karşı güven ortadan kalkmıştır. Ancak ortaya çıkan büyük yıkım nedeniyle enkazın kaldırılması gerekmektedir. Ayrıca verili dünya egemenliğinin işleyişinin ve denetimin sağlanması için iki kutuplu dünya çerçevesinde içinde kalkınma, refah anlayışıyla bağımsızlığını kazanan sömürgelerin Birleşmiş Milletler örgütlenmesi içinde toplanması gerekmiştir. Batı öncülüğünde dünya ölçüsünde yeni bir örgütlenmenin ortaya çıkışıyla artık Batı-dışı toplumların sağlık, açlık, eğitim, çevre, silahlanma, çatışma, hukuk, kadın sorunlarının da (savaş sonrası Avrupa'da da bu sorunlar vardır) birlikte çözülmesi için genel hedeflerle uyumlu yerel ortak projeler yapılması gerekmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrasında Batı içi çekişmelere karşın Batı-dışı toplumları kapsayan yeni bir örgütlenme ortaya çıkmıştır. Bu aynı zamanda sorunların da bütün dünya ölçüsünde genelleşmesi nedeniyledir. Birleşmiş Milletler projelerinin veya hedeflerinin, uygulanmaya konulmasında yardım, bağış ve kredi destekleri sadece ulus-devletlere verilmemiştir, aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarının (STK) da bu projelerde etkin yer alması istenmiştir. Bu durum proje bazlı çalışan "devlet dışı" çeşitli ülkelerden devşirilen uluslararası yeni kadroların ve kurumların ("hizmet temelli") güç kazanmasını sağlamıştır. Projeye dayalı bu işler doğal olarak çeşitli dünya görüşlerinden, ideolojilerden, milliyetçiliklerden bağımsız birlikte çok-uluslu, çalışmaya

yatkın nitelikli kadrolara gereksinim duyduğu gibi aynı zamanda projenin kendisi ile sınırlı olmuştur. Bu nedenle işin/çalışmanın esnek zamanlı, sahada çalışmaya ve projenin sahibi merkez ile iletişim teknolojilerine dayalı planlama, iş takibi, her safhada hesap verilebilir, denetlenebilir olması gerekmiştir. Toplumsal kalkınma ve refah anlayışının genişlemesi sonucu, sağlıktan eğitime, kadın sorunundan açlığa kadar çeşitli alanlarda egemen düzenin hegemonyasının yaygınlaştırılması ve sahada bunun etki ve sonuçlarının başarısı beklenmiştir. Çalışanların çeşitli sorunlara karşı “duyarlılığı” yüzeysel ve işin gereği olduğu gibi bu duyarlık bağlı olduğu toplumdan, ideolojilerden ayırıştırılmıştır. BM kaynaklı projelerde nitelikli emeğin hizmet alanında ve ulus-ötesi olarak değerlendirilmesi esnek zamanlı olsa da sürekliliği vardır, ayrıca denetimsiz de değildir. Bu gelişmeler, yeni çalışma koşullarının ve modern-sonrası yeni erkeklik anlayışının ilk kaynaklarından birini oluşturmuştur. Mevcut dünya egemenliğine bağlı görece özerk yeni çalışma anlayışı, yeni kurumlar ve kadrolar çalışmalarının temeli kendisinden kaynaklanmadığı gibi çalışmalarının sonuçlarını da kendine de mal etmeleri söz konusu olmamıştır. Bu nedenle yaptığı “duyarlı” işe de yabancılaşan, projeci, geçici, ideolojisiz, kendiliğindenci bir toplumsal güç olmuşlardır. Bu çalışma koşullarının ve yönteminin (modern kural ve ilkelerden, değer ve disiplinden bağımsız) değişmesi için aynı zamanda çalışma araçları teknolojisi ve yönteminin de değişmesi gerektirmiştir. II. Dünya Savaşı'nın getirdiği yeni uluslararası örgütlenmelere bağlı olarak ortaya çıktığı gibi, savaşın getirdiği teknolojik yeniliklerden ve yöntemlerden de bu açıdan yararlanılmıştır. Mevcut düzen içinde uluslararası örgütlenmeler içinde çalışma ilke ve kuralları, modern ve geleneksel erkeklik veya kadınlık konularında değişikliklerin ortaya çıkmasına izin vermiştir. Bu gelişme, değişme Birinci ve -daha önemli olmasa da daha yıkıcısı olan- II. Dünya Savaşı'nın getirdiği hayal kırıklıklarından kaynaklansa da savaşın getirdiği teknik imkânlarından yararlanarak mümkün olmuştur.

II. Dünya Savaşı tarihte teknolojinin imkânlarının en geniş ve kısıyıcı biçimde kullandığı bir savaştır. Savaşta on milyonlarca insan ölmüş, şehirler baştan aşağı tahrip edilmiştir. Daha da ötesi savaşın sonlarında galibi belirlemeye ve üstünlüğe katkısı olmamasına rağmen iki atom bombası ile yüzbinlerce insan aynı anda öldürülmüştür. Savaş sonrasında hem teknolojinin en geniş biçimde kullanılması, hem de sahada etkinlik ve üstünlük sağlaması amaçlanmıştır. Yine savaş sonrası yeni örgütlenme ve değişimde, kalkınma ve refah için, savaşın getirdiği yıkım sonrası teknolojiideki değişimlere dayalı olarak daha

az işçiyle daha çok üretim yapılması amacı önemli bir rol oynamıştır. Bütün bu değişimler kola ve zihne dayalı emeğin değerlendirilmesinde ve üretim sürecinde değişikliklere neden olmuştur. Bu değişikliklerin dünya egemenlik düzeninde ortaya çıkan yeni düzenlemelerle bütünleşmesi sonrası daha önceki dönemde yaygın biçimde metalaşmamış sağlık, eğitim, eğlence, ev eşyaları, lüks tüketim, kültür, turizm, uluslararası ulaşım gibi çeşitli hizmet alanları genişlik kazanmıştır. Bu yönde ortaya çıkan genişleme aynı zamanda iletişim, pazarlama, tasarım, reklam, bilişim, temizlik, çocuk bakımı, moda, büyük mağazacılık gibi yeni hizmet sektörlerinin de genişlemesini ve toplumsallaşmasını sağlamıştır. Hizmet sektörünün tarım ve sanayi üretimi sektörüne göre büyümesi hem çalışma ilişkilerinde hem de sınıfların yapısında önemli değişimlere neden olmuştur. Endüstri işçilerinin düzen üzerinde örgütlü, bilinçli etkinlikleri ağırlığını yitirirken, hizmet alanında yoğunlaşan emek de görece daha genç ve eğitilmiş çalışanlara dayanmasına rağmen güvencesiz, esnek, belirsiz çalışma koşullarına doğru evrilmiştir. Özellikle Batı ülkelerinde öne çıkan yeni çalışma düzeni ve koşulları aynı zamanda dünya görüşünde de -II. Dünya Savaşı'nın getirdiği hayal kırıklıklarından da yararlanarak- değişikliklere neden olmuştur.

XX. yüzyılda uygulamaya konulan XIX. yüzyıl ideolojileri milliyetçilik ve sosyalizm iki büyük savaş sonrasında savunulmaz olmuştur. Bu yeni koşullarda dünya çapında ortaya çıkan iki kutuplu yeni düzen örgütlenmesi ve Batı'da değişen yeni emek yapısı arasındaki çelişkiler 1968'de ilk ve son defa devrimci bir biçimde aşılacak istenmiş, geçmişteki işçi hareketlerinden farklı olarak cinsel özgürlük, çevre sorunları, açlık, silahlanma, savaş, sağlık ve eğitim sorunlarının çözümü gibi gündelik yaşamın çeşitli alanları kapsayan değişim taleplerine dönüşmüştür. 1968 gençlik hareketleri, işçi sınıfının değişimde öncülük rolünü, Sovyetler Birliği kaynaklı Ortodoks marksizmi tartışmalı hale getirdiği gibi modern kapitalist yaşam tarzı ve değerlerinin (aileden endüstrinin, çalışmanın, toplumun, milliyetçiliğin, ulus-devletin yüceltilmesine kadar) savunulmasını zorlaştırmıştır. Sonuçta 1868 hareketi bütün dünyada devrimci yeni bir sığrama yaratamamış, ama kapitalist, sosyalist bütün değer ve kurumları tartışmalı hale getirmiştir. Ancak devrimci dalganın önüne çıkan bütün engelleri, kurumları, değerleri yıktıktan sonra yenisini ortaya koymadan hızla geriye çekilişi sonrası geride sadece kum, çamur, yıkıntı, moloz bırakmış, savunulacak hiçbir değer kalmamıştır. Batı işçi sınıfının yanında modern düzen ve değerleriyle bağları zayıf, muhalif öğrenci gençlik marjinal, marj-dışı yeni bir alternatif yaşam tarzı da ortaya

koyamamıştır. Ortaya çıkan yıkıntıyı ve talepleri mevcut düzen, iktidar bütün yönleriyle sahiplenerek kendi düzeninin bir uzantısına dönüşmüştür. 1980 sonrası muhafazakâr yeni-liberalizmin ortaya çıkması, Sovyetler Birliği'nin tasfiyesi, bir yandan sosyalizmin, tarihin sonundan söz edilirken Doğu ile çatışmanın ortaya çıkışı rastlantı değildir. 1980'lerden günümüze geçen nerdeyse elli yıllık dönem içinde sürekli yeni bir dünya düzeninden veya düzensizliğinden, küreselleşmeden söz edilmesine karşılık, yeni düzenin bütün yönleriyle zorunlu hale gelmesi, uygulanmaya konması Corona virüs salgını sonrasındır. Toplum içi veya toplumlar arası çelişki ve çatışmalar yerine yeni düzen tarih-üstü, görünmez bir tehdide karşı önlemler çerçevesinde adeta gündelik yaşamı aylarca terörize ederek toplum dışı kendi kuralsız geçerliğini/gerçekliğini, otoritesini dünya ölçüsünde egemen kıldı. Bu post-modern kuralsız, ilkesiz pragmatik gerçeklik yüzeysel olarak son derece rasyonel, pratik gibi görünse de toplumcu/tarihi gerçekliğe bütünüyle karşıttır. İnsanlığın uygarlık birikimine, değerlerine yabancılaşmaktır.

Corona virüs sonrası dünyada uygulanmaya konan bir dizi değişiklikle en kolaylıkla uyum gösteren kesim daha öncesi otoritenin ve şiddetin ortağı olan ama giderek yeni koşullarda konumunu yitiren güçlerdir. Yeni düzen ilişkilerine bağlı olarak dönüşen, yeni ilişkilere uyum gösteren, evcilleştirilmiş emeğe ve yaşam tarzına yatkın, özellikle "yeni erkeklik" olarak tanımlanan kesim modern karşıtı yeni ilişkilerin temsilciliğine koşulmuştur. "Milli ve yerli", modern ve muhafazakâr değerlerin savunucusu, feminist kadınlara karşıtlık gösteren erkekler tarafından Türkiye'de "Meriş" olarak adlandırılan bu kesim, kuramsal düzeyde "pro-feminist erkekler" olarak da tanımlanmaktadır. İlgi çekici olan Corona virüs sonrası düzenin getirdiği uygulamalardan en çok olumsuz etkilenen kesim kadınlar olurken kadın destekçisi olarak adlandırılan bu kesimin "esnek çalışmaya" veya "evde yaşama"ya bu kadar çabuk uyum göstermesi ilgi çekicidir. Yeni erkeklik modern sonrası yeni düzenin ortaya çıkardığı koşulları ve ilişkileri temsil etmektedir. Sadece muhafazakâr, geleneksel değerlerin değil aynı zamanda modern değerlerin, kural ve ilkelerin, dünya görüşünün de dışındadır. Modern sonrası yeni düzen ve emek örgütlenmesi ve özellikleri ile yeni erkeklik özellikleri, tutum ve değerleri (belirsizlik, esneklik, kuralsızlık, ilkesizlik vb.) açısından da tam bir uyum vardır. Başka türlü söylersek bu kesimin modern sonrası mevcut düzen ve otoriteyle bir sorunu yoktur, modern düzenin sınırlarındadırlar, ama aşma konusunda dertleri olmadığı için "uyumsuz/marjinal" görünmektedirler. Feminist hareketlerin yanındadırlar, ama feminizm savunucu-

ları oldukları da tartışmalıdır. Feminizm sonuçta modern dünya görüşünün bir uzantısıdır. Kadın sorunlarının çözümünü amaçlarken, kadın merkezli yeni bir dünya düzeni öngörüsüne dayalıdır. Yeni erkeklik daha çok anlık, gündelik yaşam düzeyinde çeşitli olaylarla, bu arada kadın sorununa ilgi göstermektedir. Gerçekte post-modern dünya görüşü içinde hiçbir görüşü, gerçekliği tartışmaya değer bulmamaktadır. Uyumsuzluğunun, tartışma ve sorunların dışında kalmasının kaynağında bu bulunmaktadır.

Hiçbir toplumsal kesim, toplumsal sınıf bulunduğu koşulların dışında değildir. Yeni erkekliği (özelliklerini) de bağlı olduğu yeni düzen örgütlenmesi, ilişki ve koşulların özellikleriyle açıklamak gerekir. Mevcut dünya düzeninin yeniden örgütlenmesi ile yeni erkeklik anlayışı arasında zorunlu ilişki vardır. Günümüzde Corona virüs sonrası artık bütün yönleriyle ortaya çıkan ve uygulamaya konan modern-sonrası yeni ilişkiler söz konusudur. Bu ilişki ve örgütlenme Sovyetler Birliği'nin tasfiye süreciyle başlamıştır. Başka çalışmalarda sık sık sözünü ettik. Toplum örgütlenmesinin parçalanması, bütünsel dünya görüşlerinden vazgeçilmesi, değerlerin belirsizleşmesi, kurumların temsil sorunu günümüz düzeninin belli başlı özellikleridir. Ancak bu durum toplum içi ve toplumlar arası farklılıklardan, çıkarlardan vazgeçildiği, iktidarın ve düzenin olmadığı anlamına gelmemektedir. Tam tersine küresel düzeyde tartışılmaz bir düzen ve otorite, çıkarlar söz konusudur, ancak uygarlık mirasının getirdiği değerler, insanın geleceğe yönelik birlik ve dayanışması tahrip olmuştur. Bu nedenle küreselleşme ile farklı kimliklere dayalı, parçalanmış, karşıt yerelleşme, teslimiyet ve kendiliğindenlik birlikte günde getirilmektedir. Toplumsal temsilinin belirsizleşmesi ve marjinalleşmesi koşulların tekinsiz hale gelmesine neden olmaktadır. Verili düzen kendini toplumsal koşulların, tarihin üzerinde tanımlayarak toplumdan, toplumsaldan kopmuştur. Bu yeni örgütlenme içinde kimlik düzeyinde kendini temsil etme, küresel düzeyde söz söyleyebilme ve en önemlisi kimlik düzeyinde düzeni etkileme gücünden yoksun kalınmaktadır.

Modern düzen son sınırlarına geldiğinde artık toplumsallaşmayı savunmak da mümkün olmamaktadır. Toplum içinde ve toplumlararası ilişkilerde parçalanma, tekilleşme, marjinalleşme giderek bireye kadar indirgenmekte, küresel düzen içinde kolayca yönlendirilebilmekte, denetlenebilmektedir. Sisteme muhalefet çabası olsa da parçalanmış, karşıt kimlik savunuculuğu kendi içinde bile yeni minör kimliklere dönüşmüştür. Küresel düzeyde bir alternatif oluşturamamaktadır. Bu durum toplum krizi olduğu kadar aynı zamanda bir yönetim/devlet/iktidar krizidir. Ancak yönetime karşı bir iktidar

alternatifi olmadığı için yeni dünya düzeni / düzensizliği yönetim krizi değil, kimlik krizi (uygarlık krizi veya bunalımı) biçiminde, uygarlığı ve toplum-sallığı tahrip edecek biçimde görünmektedir. Artık sürekli kriz hali, düzenin ve toplumsalın “kaotik normal” haline gelmiştir. Sürekli kriz halinde düzen otoritesine bir dayanak bulurken, toplum düzeyinde kriz hiçbir değeri savunamama, çürüme, bozulma biçimindedir. Modern-sonrası yeni erkeklik hali bu koşullar altında biçimlenmektedir. Meydana gelen dönüşüm, toplum içerisindeki ilişkilerin yanında toplumlar arası ilişkiler için de etkili olamama ve sınırlı kalmanın sonuçlarını doğurmaktadır

Bütünsel dünya görüşlerinin, emeğin değersizleştiği günümüzde modern toplumsal örgütler, siyasi kurumlar işlevsiz hale gelmiştir, ancak alternatif yeni bir sıçrama, çözüm söz konusu olmadığı için mevcut düzen otoritesi / iktidar mutlaklaşmıştır. İktidar ve otoritenin toplumdan, tarihten, koşullardan kopması hiçbir değer savunulmaması veya gerçekliğin belirsizleşmesi anlamındadır. Farklı çıkarlar, görüş ve kimlikler birine üstünlük ve geçerlilik vermeden aynı anda, birlikte savunulmaktadır. Kadın görüşü ve sorunları, çıkarları ile buna karşıt otoriter çeşitli kimlik ve çıkarlar arasında fark görülmemekte, birbirinden ayrıştırılarak, birbirine karşıt olsa bile hepsi geçerli, savunulabilir görülmektedir. Bu bir özgülleşme biçiminde değil tam tersine ayrışma ve karşıtlık veya düşmanlık görüntüsündedir. Küreselleşmeden, parçalanma, merkezsizlik, çokluk, gerçeğin belirsizleşmesi, karşıtlıkların mutlaklaşması ve doğallaşmasından kastedilen budur. Siyasette, hukukta, dinde, ahlakta, gündelik yaşamda çeşitli modern kurumlar ve değerler savunulmamaktadır. Ama yeni bir sıçrama, aşama da söz konusu değildir. Mevcut modernleşmenin yarattığı sorunlar ortadan kalkmamıştır, sadece önemsizleşmiştir. Dolayısıyla gerçeğin belirsizleştiği, parçalanmanın hâkim olduğu toplum örgütlenmesinde geleneksel veya modern erkeklik tutum ve değerleri, kurumları da (aile reisliği, sünnet, eğitim, askerlik, kahramanlık, iş, babalık vb.) değersizleşmiştir. Bu durum düzene karşı sınıfsal veya feminist bir muhalefetin, mücadelenin, çözümün sonucu olarak ortaya çıkmamıştır. Mevcut düzen kurumları ve değerleri sonuna kadar geldiğinde artık geleneksel veya modern dünya görüşü (ideolojisi) de geçersiz hale gelmiştir. Yeni bir düzen ve dünya için mücadele, özeleştirme yapmak, sorgulama, araştırma, sorumluluk alma gibi eylemlerden uzaklaşmıştır. Düzenin işleyişi sırasında erkeğin dayandığı, temsil ettiği kurumlar, değerler tahrip olmuş, parçalanmış, geçerliğini yitirmiştir. Yeni erkeklik değerleri zorunlu olarak esnek, belirsiz, anlık ilişkilere dayanmaktadır. Kendine bağlı kurallar, ilkeler olma-

yıp gerçeklikten, dünya görüşlerinden ve çözümden kopuktur. Modern veya geleneksel değerlere karşıtlık veya muhalefet yüzeyseldir, onun dışında kalmaktan kaynaklanmaktadır. Belirli bir dünya görüşüne ve tutuma, değerlere sahip olmadığı için, faşizm ile sosyalizm, feminizm ile liberalizm arasında hiçbir fark yoktur, bunlara karşı kayıtsızdır veya hepsi onun için geçerlidir. Bu bir hoşgörü değil, hiçbir konuyu ve sorunu önemsememe, teslimiyet, kendiliğindenlik ve umursamazlıktır. Geçmiş ve gelecek, şimdi arasında bağlantı söz konusu olmadığından bu umursamazlık çoğu zaman çeşitli sorunlar, olaylar karşısında sorumluluk ve tutum almamaya, düşünmemeye, anlık ilişki kurmaya, -sürekliliği "duyar kasan" ama kayıtsız- donmuş duyarlılığa veya "bönlüğe" dönüşmektedir.

Postmodern yeni erkek veya kadın kimliği kendi özellik ve çıkarlarına dayalı bir mücadelenin, tartışmanın içinde gelişmemiştir, verili dünya düzeninin yeniden örgütlenmesi sırasında iktidarın yeni uygulamalarına, yeni yarattığı koşullara, sorun ve zaafalarına dayanarak kendi varlığını ortaya koymuştur. Verili düzen ve değerlerini, tutum ve davranışları bir oyuna, oyalama ve aldatmacaya indirgemek, kişiselleştirmek (basitleştirmek), bilimsel olmadığı gibi ahlaki de değildir, asıl olanı, iktidarı, toplumsal düzeyde zaafaları görünmez kılmaktadır. Modern sonrası güvencesiz, güvensiz yeni dünya koşullarında toplumsal düzeyde çözüm yerine verili düzenin zaaflarından yararlanarak bireysel düzeyde güvensiz yeni koşullara uyumlu yeni erkek ve kadın stratejilerinin ortaya çıkmıştır. Bu durum mevcut düzeni pekiştirirken gündelik yaşam daha çok parçalamakta, yalnızlık, kaygı ve korkular, güvensizlik genelleşerek yeni düzenin uzantısına dönüşmektedir. Verili düzen içinde kişisel başarıya dayalı kadın ve yeni erkeklik stratejilerine dayalı genel bir kimlik ve çözüm geliştirmek mümkün olmadığı için bu girişimler toplumu olduğu gibi kadın hareketi ve tartışmalarını da ayırıştırmakta, çeşitlendirici, saptırıcı, zayıflaştırıcı bir niteliğe bürünmektedir. Bunun bir başka yönü de kadın veya erkek dayanışması altında kişisel çıkarlara dayalı stratejilerin tartışılmaması, görmezden gelinmesi, çeşitli toplumsal kimlik arayış ve tartışmalarının içine sızmasıdır.

Mevcut düzenin işleyişinde anti-toplumsal esneklik iki karşıt gibi görünen ama birbirini besleyen tavrın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yeni alternatif bir düzen ve sıçrama yaratılmadığında, değişim içinde konumlarını ve çıkarlarını korumak isteyen bir kesim geleneksel muhafazakâr değerleri savunarak içe kapanmaya ve mevcut düzeni ve otoriteyi pekiştirmeye veya bireysel düzeyde uyum kurmaya yönelmektedir. Ya da bir diğer kesim de

kriz koşullarında esnek, kaygan bir zeminde, bireysel düzeyde de olsa kendi konum ve çıkarlarının da gelişeceği, düzen içinde bir yere geleceği, yeni imkânlarla ulaşacağı umuduyla bütün toplumsal ilke, kural ve değerlerden koparak mevcut düzen ve otoriteyle uyum kurmaktadır. Mevcut düzen esnekliği içinde bu iki karşıt tavrı da kapsamaktadır. Anti-toplumsal olduğu için düzen-dışı görülen marjinal karşı çıkışlar gerçekte sürekli krizlere dayalı corona sonrası düzenin temel dayanağı ve geleceğidir. Kişisel çözüme dayalı kadın ve erkek stratejileri deneyimleri bir eğilimi belirtmesine karşılık bir birikime izin vermemektedir. Binlerce, milyonlarda farklı deneyim, esneklik anti-toplumsal da olsa bir olgudan ve eğilimden söz etmemize imkân veriyor, ancak her deneyim zorunlu olarak kendi serüveni içinde anlaşılabilmesi için bir kurala, ilkeye bağlamak da mümkün olmuyor. Zaten temel ilke, kural, her türlü kuraldan, ilkeden, değerden bağımsızlaşmadır. Kişisel veya toplumsal ilişkiler esnekliğini yitirdiğinde, belli kalıplara sokmaya çalışıldığında kopmaktadır. Sistemin esnekliği bir bütün olarak kişisel ilişkilere uyarlanma imkânı vermektedir. Kişilerin toplumsal değerleri değiştirme esnekliği düzene uyum ve düzen içinde öne çıkmalarını da sağlamaktadır. Kişisel deneyimleri (ayrıca bunun kadın-erkek ilişkilerine dayalı darlaştırılmasıyla ortaya çıkan çeşitli kombinasyonları söz konusu olduğunda) açıklamakta değil ama bu özel spekülatif, kaygan tutumu toplumsal olarak genelleştirmede, kural, ilke haline getirmekte (taraf veya ortak olmada) sorunlar vardır. Sonuçta ilişkiler kopmakta, uygulamada şiddet olağanlaşmakta, kriz derinleşmekte, “yalnız kurt”lar çoğalmaktadır. Özel girişimler içinde gerilim, şiddet düzenin kendisinin hiçbir ilkeye, kurala, değere bağlı olmamasından (düzenin “anti-toplumsal doğası”ndan) kaynaklanmaktadır. Özel görünümüleri olan bu olayları genelleştirmek, genel anlamda bir çözüm ve yön belirlemek mümkün olmamaktadır. Ancak tamamen başıboşluğa da izin vermemek için bu olaylar kendi özelliklerine göre hukuki, adli, polisiye, ahlaki gibi çeşitli düzeyler içinde değerlendirilmekte, bu yönde de açıklama ve reel yeni yapılanmalar geliştirmek doğru bir yol olarak görülmektedir. Kişisel stratejiler içinde her yol mubah olduğu için bunun yarattığı karmaşadan, itişmeden kişiler de olumsuz etkilenmektedir. Kendi yarattığı, yararlandığı başıboşluk, esneklik yeni bir sorun veya duygusal, fiziki şiddet olarak karşısına çıkmaktadır. Verili düzen bu karmaşa ve esneklik içinde kendi düzenini görünmez, örtülü hale getirdiği gibi aynı zamanda kendi otoritesini ve rızayı yeniden üretmektedir. Tartışılması gereken esaslı sorun budur.